

Kerrâmiyye fırkasının kurucusu Muhammed b. Kerrâm, muhaddis Ebû Dâvûd es-Sicistânî ve oğlu Abdullah (İbn Ebû Dâvûd), Osman b. Saîd ed-Dârimî, Ebû Nasr es-Sicizî, müfessir Muhammed b. Uzeyz es-Sicistânî, kelâmcı Ebû Ya'kûb es-Sicistânî, mutasavvîf Ebû Abdullah es-Sicizî, edip Ebû Hâtim es-Sicistânî, Ebû Süleyman es-Sicistânî ve Melikşah Hüseyin-i Sistânî bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 452, 570-584; Ya'kûbî, *Kitâbü'l-Büldân* (trc. M. İbrâhim Âyetî), Tahran 2536 şş./1978, s. 56-61; İbn Hurdâzbih, *Me-sâlik ve Memâlik* (trc. Saîd Hâkrind), Tahran 1371 hş., s. 39-42; İbn A'sem el-Kûfî, *el-Fütûh* (trc. Muhammed b. Ahmed Müstevfî-yi Herevî, nşr. Gulâm Rızâ Tabâtabâî), Tahran 1374 hş., s. 280, 284-285; *Târîh-i Sîstân* (nşr. Bahâr), Tahran 1366 hş., tür.yer.; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 43-47; Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî*, II, 128, 159-162; Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 142-147; Melikşah Hüseyin-i Sistânî, *İhyâ'ü'l-mülûk* (nşr. Menûçih-i Sütûde), Tahran 1344 hş., tür.yer.; Zülfikâr-i Kirmânî, *Cogrâfyâ-yi Nîmrûz* (nşr. Azîzullah el-Utâridî), Tahran 1374 hş., tür.yer.; V. V. Barthold, *Tezkire-yi Cogrâfyâ-yi Târîhî-yi İrân* (trc. Hamza Serdâver), Tahran 1308 hş., s. 116-139; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, bk. İndeks; C. E. Bosworth, *Sîstân under the Arabs, from the Islamic Conquest to the Rise of the Saffarids (30-250/651-864)*, Rome 1968, tür.yer.; a.mlf., *The History of the Saffarids of Sîstân and the Maliks of Nîmrûz (247/861 to 949/1542-3)*, Costa Mesa 1994, tür.yer.; a.mlf., "Sîstân", *EL²* (İng.), IX, 681-685; Hüseyin Dâvûdî, "Esnâd-ı İjânedân-ı Kelânterî-yi Sîstân", *Berresihâ-yi Târîhî*, IV/5-6, Tahran 1970, s. 1-20; B. Finster, "Sîstân zur Zeit der Timuridischer Herrschaft", *Archeologische Mitteilungen aus Iran*, IX, Berlin 1976, s. 207-215; Hüseyin Mir Caferî, "Sîstân der-Asr-ı Şafevî", *Berresihâ-yi Târîhî*, XII/4 (1977), s. 49-76; G. le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, s. 334-351; V. F. Büchner, "Sîstân", *İA*, X, 715-721.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

SİTTÜLARAB

(سِتُّ الْعَرَبِ)

Ümmü Muhammed Sittül'arab bint Şemsiddin Muhammed b. Fahriddin Ali (İbnü'l-Buhârî) es-Sâlihiyye (ö. 767/1366)

Kadın muhaddis.

Birçok âlim yetiştiren Dimaşkî bir aileye mensuptur. Aile içinde eğitim gördü ve ilim muhitinde yetişti. Babası bir hadis âlimi olup Zehebî ve İbn Râfî' onun talebeleri arasında yer alır. İbnü'l-Buhârî diye bilinen dedesi Ebû'l-Hasan Fahreddin Ali de çok sayıda öğrenci yetiştiren meşhur bir hadis âlimi olup Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin hocasıdır. İbn Teymiyye onun

hakkında, "Bir hadis rivayetinde kendimle Resûlullah arasına İbnü'l-Buhârî'yi dahil ettiğimde gönlüm ferahlıyor" ifadesini kullanırken (İbn Receb el-Hanbelî, II, 326), Zehebî, "İlim ve hadis evinden gelen İbnü'l-Buhârî, dünyada kendisiyle Peygamber arasında sekiz sika râvinin yer aldığı kimselerin sonuncusudur" demiştir (a.g.e., II, 328). Sittülarab, dedesinden çok faydalandı ve Müslim'in *eş-Şahîh*'i, Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*sı gibi hadis kitapları ile Temmâm er-Râzî'nin *el-Fevâ'id*'i ve İbn Gaylân'ın *el-Gaylâniyyât*'ı (*el-Fevâ'idü'l-müntehabe el-avâli 'ani's-şüyüh*) gibi hadis cüzlerini ondan semâ yoluyla aldı. Dedesinin meşehası yanında çok sayıda hadis kitabı ve hadis cüzleri kendisine intikal etti (İbn Hacer, *ed-Düerü'l-kâmine*, II, 127). Abdurrahman b. Zeyn de Sittülarab'ın hocaları arasındadır.

İbn Receb, Zeynüddin el-İrâkî, Heysemî ve İbnü'l-Cezerî ondan hadis dinleyen ve rivayet eden âlimlerden olup İbnü'l-Cezerî 766 (1364-65) yılında Sittülarab'ın Kâsiyûn dağı eteğindeki Urmevî Zâviyesi yakınlarında bulunan evinde şifahi olarak âif isnadla kendisinden hadis rivayet ettiğini söyler. İbn Hacer el-Askalânî de hocası Zeynüddin el-İrâkî vasıtasıyla Sittülarab'dan hadis rivayetinde bulunmuştur (*Tagliku't-ta'lik*, II, 282, 461). Hanbelî olan ve Dimaşk'ta Sâlihiyye mahallesinde oturan Sittülarab'ın rivayet ettiği pek çok hadis çeşitli bölgelerden gelen öğrencileri vasıtasıyla çevreye yayıldı. Hadisleri senediyle rivayet ettiğinden hakkında kullanılan müsnide sıfatı onun hadis ilmindeki vukufunu gösterirken sâliha ve asile sıfatları da kendisinin ahlâkî ve fıtrî meziyetlerine işaret eder. Uzun bir ömür yaşadığı için adı muammerûn arasında anılan Sittülarab, 1 Cemâziyelevvel 767'de (14 Ocak 1366) Dimaşk'ta vefat etti, cenaze namazı Câmîu'l-Muzafferî'de kıldıktan sonra Kâsiyûn dağı eteğindeki kabristana defnedildi.

"Araplar'ın hanımefendisi" anlamında Sittülarab adıyla bilinen diğer bazı âlimler şunlardır: 1. Ümmü'l-Hayr Sittülarab bint Yahyâ b. Kaymâz el-Kindiyye ed-Dimaşkîyye. Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî kendisinden hadis rivayet etmiş olup Muharrem 684'te (Mart 1285) seksen beş yaşında vefat etti. 2. Ümmü Muhammed Sittülarab bint Seyfeddin Ali b. Radî Abdurrahman el-Makdisiyye. Ebû Ali Hasan b. Arafе el-Bağdâdî'nin cüzü, Hüseyin b. İsmâil el-Mehâmilî'nin *Kitâbü'd-Du'â*' adlı mecmuası kendisinin semâ yoluyla rivayet ettiği hadis mecmuaları arasındadır. Safedî 729'da (1329) onun kendisine icâ-

zet verdiğini söyler. Bu hanım da, Rebîülevvel 734'te (Kasım 1333) Sâlihiyye'de vefat etti. 3. Ümmü'l-Hayr Sittülarab Âişe bint Ali b. Ömer el-Himyeriyye es-Sanhâciyye el-Misriyye. Zilhicce 660'ta (Ekim 1262) doğdu ve Rebîülevvel 739'da (Eylül 1338) vefat etti. İzzeddin İbn Cemâa, Mısırlı hadis âlimi Ebû Bekir Ahmed b. Mervân ed-Dineverî'nin yirmi altı cüzden oluşan *el-Mücâlese ve cevâhirü'l-ilm* adlı kitabını ondan dinlemiştir (Takıyyüddin el-Fâsî, II, 380). 4. Sittülarab bint İbrâhim b. Muhammed el-Halebiyye. IX. (XV.) yüzyılda yaşamış olup 829'da (1426) kendisinden aldığı icâzetle hadis cüzlerini rivayet eden Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim ve Ebû'l-Fazl İbnü's-Şihne onun öğrencilerindedir (Sehâvî, XII, 55). 5. Ümmü Mecdüddin Sittülarab bint Abdülmecîd b. Hasan el-Acemî. Kendisi ve kızları Zekî İbrâhim el-Hanefî'den hadis rivayet etti. Ebû'l-Fütûh el-Bekrî ve İbn Mülâib gibi âlimlerden icâzetleri vardır. İbnü'z-Zâhirî'nin kendisi için tahrîc ettiği hadis cüzünü rivayet etti. Ümmü Mecdüddin 675 (1276) yılında vefat etti (Safedî, XV, 119).

BİBLİYOGRAFYA :

Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 136; XVII, 85; XIX, 285; XX, 201; XXXIV, 144; XXXV, 213; Zehebî, *el-İber*, III, 355; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1471; Safedî, *el-Vâfi*, XV, 119; İbn Râfî, *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdî Abbas - Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1402/1982, II, 304-305; Takıyyüddin el-Fâsî, *Zeylû't-Takyid fi ruvâti's-sünen ve'l-mesânid* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hûtî), Beyrut 1410/1990, II, 374, 380; İbn Receb el-Hanbelî, *Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 325-329; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 2, 5, 239-240; İbn Hacer, *ed-Düerü'l-kâmine*, II, 127; a.mlf., *Tagliku't-ta'lik* (nşr. Saîd Abdurrahman Mûsâ el-Kazekî), Beyrut-Dimaşk-Amman 1405/1985, II, 282, 461; III, 390; V, 111, 460; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Makşadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Riyad 1410/1990, I, 433-435; Sehâvî, *ed-Dev'ü'l-lâmi*, XII, 55; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteşrafe*, s. 53-54, 142; Sezgin, *GAS* (Ar.), I, 207; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, II, 158-159.

ZEKERİYA GÜLER

SİTTÜLMÜLK

(سِتُّ الْمَلِكِ)

Sittülmülk bint Aziz-Billâh Nizâr b. Mead b. İsmâil el-Fâtmiyye el-Aleviyye (ö. 413/1023)

Fâtımî Halifesi Aziz-Billâh'ın kızı.

359'da (970) Tunus'un Mansûriyye şehrinde doğdu. Annesi es-Seyyidetu'l-Azîziyye daha sonra Fâtımî halifesi olan Aziz-Billâh'ın câriyesiydi. Babası Aziz-Billâh ile Mı-

sır'a giden Sittülmülk'ün gençlik yılları hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi bulunmakla birlikte daha babasının sağlığında devlet işlerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Meselâ babası tarafından görevden alınan İsâ b. Nasturus'un tekrar vezirliğe tayin edilmesi için çaba göstermiş ve bu çabası sonuç vermiştir (İbnü'l-Kalânîsî, s. 33). Azîz-Billâh'ın Bizans ordusuna karşı bir sefer hazırlığında iken Bilbîste'ni ölümü üzerine (386/996) Kahire'ye dönen Sittülmülk, veliaht olan henüz sekiz yaşındaki üvey kardeşi Hâkim-Biemrillâh'ın yerine kuzeni Abdullah b. Muizz'i tahta geçirmek istediye de bu girişim Hâkim'in vasisi Ebû'l-Fütûh Bercevân tarafından engellendi. Sittülmülk bir müddet sarayında göz hapsinde tutuldu (a.g.e., s. 44). Bercevân'ın 390 (1000) yılında Hâkim tarafından öldürülmesinin ardından onun üzerinde nüfuz kurmaya ve devlet işlerine yeniden müdahale etmeye çalıştı (a.g.e., s. 60). Hâkim-Biemrillâh'ın hilâfetinin son yıllarında iki kardeş arasındaki ilişkiler oldukça bozuldu. Hâkim'in çilgınca davranışlar gösterdiği bu dönemde Sittülmülk kardeşinin özellikle zimmîlerle kadınlara yönelik zalimce uygulamalarına karşı çıktı. Hâkim 404 (1013-14) yılında câriye ve eşlerini öldürmeye başladığında onun daha sonra Zâhir-Lii'zâzîdîniillâh unvanıyla tahta çıkacak olan oğlu Ali ile annesini kendi sarayında korumaya aldı (Yahyâ b. Saîd el-Antâkî, s. 304). Hâkim bu dönemde Sittülmülk'e herhangi bir zarar vermedi, fakat onunla iş birliği yaptığını düşündüğü maiyetini bertaraf etti.

Bazı kaynaklarda Hâkim-Biemrillâh'ın 27 Şevval 411'de (13 Şubat 1021) ölümle tehdit ettiği kardeşi Sittülmülk'ün azmettirilmesiyle Kûtâme kabilesi şeyhlerinden ve ordu kumandanlarından Seyfüddeve Hüseyin b. Devvâs'ın köleleri tarafından öldürüldüğü ifade edilirken (İbnü'l-Kalânîsî, s. 79; Nüveyrî, XXVIII, 195; İbn Tağrıberdî, IV, 187-194) Yahyâ b. Saîd el-Antâkî (*Târîhu'l-Antâkî*, s. 359-363) ve Müsebbihî'den (Makrîzî, II, 115-116) gelen rivayetlerde Hâkim'in ortadan kaldırılmasında Sittülmülk'ün bir rolü olduğundan bahsedilmemektedir. Sittülmülk'ün nüfuzu hâmisi olduğu Zâhir-Lii'zâzîdîniillâh'ın halife olmasıyla birlikte daha da arttı. Sittülmülk, Hâkim'in ortadan kaldırıldığı günlerde devlet bürokrasisinin önemli şahsiyetlerine maddî desteklerde bulunarak onlardan gelecek muhalefeti engelledi. Onun katilleri olarak ilân edilen kişiler yine Sittülmülk'ün emriyle ortadan kaldırıldı. Zâhir-Lii'zâzîdîniillâh'a karşı Fâtımî tahtında hak iddia edebilecek olan,

Hâkim-Biemrillâh'ın 404 (1013-14) yılında veliaht tayin ettiği amcasının oğlu ve Şam Valisi Ebû'l-Kâsım Abdurrahîm (Abdurrahman) b. İlyâs da Sittülmülk tarafından bir hile ile Mısır'a getirilerek öldürüldü. Sittülmülk, Hâkim döneminde bozulan devlet maliyesini aldığı tedbirlerle düzene koymaya çalıştı, onun döneminde konulan kadınların sokağa çıkması ve müsikinin yasaklanması gibi uygulamalara son verildi. Takibattan kurtulmak için müslüman olduğunu söylemek zorunda kalan zimmîlere dinlerine dönme ve Mısır'ı terkedenele Mısır'a geri gelme imkânı sağlandı. Ömrünün son yıllarında devlet yönetiminde herhangi bir etkinliği kalmadığı anlaşılan Sittülmülk 11 Zilkade 413'te (5 Şubat 1023) Kahire'de öldü (Nüveyrî, XXVIII, 205). Dönemin kaynakları onu akıllı, siyaset bilen iyi bir idareci olarak tavsif eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Saîd el-Antâkî, *Târîhu'l-Antâkî* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablus 1990, s. 304, 359-363, 367-368; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Amedroz), s. 33, 44, 58-60, 72, 79; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VII, 297-300; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXVIII, 194-196, 205; Makrîzî, *İttî'âzû'l-hunefâ* (nşr. M. Hilmi M. Ahmed), Kahire 1416/1996, II, 15, 33, 101-102, 107, 115-117, 124-132, 174; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (nşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1413/1992, IV, 187-194; M. Abdullah İnân, *Terâcîmü İslâmiyye*, Kahire 1390/1970, s. 31-37; a.m.f., *el-Hâkim-Biemrillâh ve esrârü'd-da'veti'l-Fâtîmiyye*, Kahire 1404/1983, bk. İndeks; Eymen Fuâd Seyyid, *ed-Devletü'l-Fâtîmiyye fî Mısır*, Kahire 1413/1992, s. 108, 116-118; H. Halm, "Der Treuhänder Gottes", *Isl.*, LXIII (1986), s. 11-72; a.m.f., "Sitt al-Mulk", *El²* (İng.), IX, 685-686; Y. Lev, "The Fatimid Princess Sitt al-Mulk", *JSS*, XXXII/2 (1987), s. 319-328; Mustafa Öz, "Hâkim-Biemrillâh", *DİA*, XV, 199-201.

 CENGİZ TOMAR

SİTTÜLVÜZERÂ

(سِتُّ الْوَزَرَاءِ)

Ümmü Muhammed (Ümmü Abdillâh)
Sittülvüzerâ bint Ömer b. Es'ad
b. el-Müneccâ ed-Dimaşkîyye
(ö. 716/1316)

Kadın muhaddis.

624 (1227) yılında Dimaşk'ta doğdu. Vezîre lakabıyla da bilinir. Halep yakınlarındaki Maarretünnu'mân'a yerleşen Tenûh kabilesinden olduğu için ayrıca Tenûhiyye nisbesiyle anılır. Babası ve dedesi ilmiye sınıfına mensup olduğundan küçük yaştan itibaren ilim muhitinde yetişti. Bu durum onun ilmi ve ahlâkî kişiliği üzerinde etkili oldu. Dedesi Es'ad b. Müneccâ dönemin önemli Hanbelî âlimlerinden biri olup

Harran'da kadılık yapmıştır. Hanbelî fakihî İbnü'l-Müneccâ Sittülvüzerâ'nın amcasının oğludur. Irak ve Horasan gibi ilim merkezlerine seyahatlerde bulunan, Harran'da kadılık yapan ve aslen Maarretünnu'mânlı olan babası Şemseddin Ömer et-Tenûhî, Dimaşk'ta tadrîs ve fetva faaliyetleriyle meşgul olmuş bir hadis ve fikhî âlimidir. Ondandır an'anevî isnad zinciriyle hadis rivayet edenlerin sonuncusu kızı Vezîre'dir. Vezîre aynı zamanda semâ ile kendisinden rivayette bulunan muhaddislerin sonuncusudur. Babasından iki hadis cüzü, Ebû Abdullah Hüseyin b. Mübarek ez-Zebîdî'den Buhârî'nin *eş-Şahîh*'i ile Şâfiî'nin *el-Müsned*'ini semâ yoluyla almıştır.

Sittülvüzerâ, Ebû Abdullah ez-Zebîdî'den semâ yoluyla aldığı *Şahîh-i Buhârî*'yi Dimaşk'ta ve daha sonra 705 (1305) yılında Mısır'da birkaç defa rivayet etmiştir. Onun ayrıca Celâleddin es-Süyûtî'nin rivayet kaynakları arasında özel bir yeri olduğu görülür (Abdülhay el-Kettânî, II, 1013). Başta Zehebî ve Ahmed b. Aybek ed-Dimyâfî olmak üzere Ali b. Muhammed b. Ahmed et-Tenûhî, Ali b. Sâlih b. Ahmed et-Tîbî, Muhammed b. İbrâhim İbnü'ş-Şemâ', Zeynüddin Muhammed b. Ömer el-Kinânî, Bahâeddin İbn Akîl, İbn Râfi', Abdülkâdir el-Kureşî ve Hibe bint Ahmed b. Muhammed, Sittülvüzerâ'dan hadis dinleyip rivayette bulunanlar arasındadır. İbn Hacer el-Askalânî de hocaları vasıtasıyla ondan hadis rivayet etmiş (*Tağlîku't-ta'lik*, tür.yer.), İbn Tağrıberdî, Sittülvüzerâ'dan hadis dinleyip rivayette bulunmak için dünyanın dört bir yanından öğrencilerin geldiğini belirtmiştir. Hakkında kullanılan müsnede (müsnidetü'l-vakt) sıfatı hadisleri senedli olarak rivayet ettiğinden onun muhaddis kimliğini öne çıkarmış, ayrıca dindar kişiliğine ve güzel ahlâkına işaret eden sıfatlarla anılmış, iki defa hacca gitmiştir. Uzun bir ömür yaşadığı için adı muammerûn arasında anılan Sittülvüzerâ 18 Şâban 716'da (5 Kasım 1316) Dimaşk'ta vefat etmiş ve Kâsiyûn'da Câmîu'l-Muzafferî'nin yukarıdaki aile kabristanına defnedilmiştir. Dört defa evlenen Sittülvüzerâ'nın bu evliliklerden üç kızı olmuştur.

Sittülvüzerâ diye bilinen diğer bazı kadın âlimler şunlardır: 1. Sittülvüzerâ bint Ebû'l-Fazl Yahyâ b. Muhammed et-Tağlibiyye ed-Dimaşkîyye. 639'da (1241-42) doğdu. Bu tarihin 689 (1290) olarak verilmesi (İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, II, 129-130; Kehhâle, II, 174) bir sehiv eseri olmalıdır. Zira ona icâzet veren birkaç hocadan İbnü'l-Buhârî diye bilinen Fahreddin Ali'nin vefat tarihi 690 (1291), Ziyâeddin el-